

NIO VANLIGA FRÅGOR OCH SVAR

Vad är ekosystemtjänster?

Ekosystemtjänster är alla produkter och tjänster som naturens ekosystem ger oss människor och som bidrar till vår välfärd och livskvalitet. Trots att tjänsterna är grunden i vår välfärd är de ofta osynliga i flera samhällsbeslut.

Ekosystemtjänster är att växter renar luft, buskar dämpar trafikbuller, gräsmattor renar regn- och snövattnet. Det är också bin som pollinerar grödor, bakterier och maskar som gör jorden bördig och att människans hälsa ökar i naturen.

Begreppet kommer från ett akut behov av att återställa, skapa och stärka balansen i ekosystemen. Dagligen fattas nämligen hundratals beslut om hur mark- och vattenresurser ska användas, beslut som påverkar ekosystemen och deras leveranser av tjänster.

Genom att fokusera på ekosystemtjänster flyttar du strålkastarljuset från att enbart titta på naturresurser till att se allt människan drar nytta av från ett ekosystem där levande växter, djur, insekter och mikroorganismer lever i ett kretslopp och är beroende av och påverkar varandra.

Vatten är alltså en naturresurs och inte en ekosystemtjänst. Däremot är levande träd och gräsmattors förmåga att rena regn- och snövattnet från gifter och skadliga partiklar en ekosystemtjänst. Eller att musslor renar bad- och fiskevattnet från gifter och kväve är en ekosystemtjänst.

Vad menas med att värdera ekosystemtjänster?

Att värdera ekosystemtjänster är att mäta och rangordna nyttan vi människor får från ekosystemen. Värdet kan uttryckas i kronor, värdeord eller fysiska enheter. Eftersom tjänsterna ger oss många, ofta osynliga, nyttor behöver värdet synliggöras så att beslut kan fattas utifrån mer medvetna avvägningar mellan olika alternativ.

Till exempel när en plats ska exploateras så kan en ranking med följande frågor fungera som utvärderingsunderlag: vad har funnits på platsen tidigare, vad kan platsen användas till och vilka behov finns i framtiden? Visar inventeringen att platsen används för skolbarns aktiva lek och att närmaste liknande yta ligger en kilometer bort blir platsen mer värd än om nästa liknande yta finns 50 meter bort.

Att värdera handlar om att se allt vad ekosystemen bidrar med till oss människor och att sätta dessa olika värden i relation till varandra.

Med hjälp av ekosystemtjänsternas tydlighet kan politiker, organisationer och individer fatta mer medvetna beslut. Det kan gälla allt från hur din lokala förening hjälper bin till hur kommunen skyddas från översvämningar.

Vad är vinsten med att värdera ekosystemtjänster?

Flera ekosystemtjänster är osynliga vilket gör att vi människor ofta tar dem för givna. Att kartlägga och värdera tjänsterna är en avgörande väg för att göra rätt från början. På så sätt får Sverige långsiktigare beslut som använder naturen mer effektivt.

En del ekosystemtjänster är så kallade kollektiva nyttigheter och undervärderas systematiskt då deras fulla värden inte går att realisera på en marknad. Vinsten med en värdering är att den hjälper en att få mer jämförbara värden i olika avvägningar.

En generell vinst är också att människans negativa miljöpåverkan minskar eftersom en värdering identifierar risker och hur en verksamhet påverkar och är beroende av tjänster från fungerande ekosystem. En värdering leder inte automatiskt till ett besluts utfall utan bidrar till att beslutet fattas mer medvetet om framtida konsekvenser. Till exempel synliggör en värdering kostnader som kan uppstå när ekosystemtjänster försvinner från ett område, såsom naturlig vattenrening, och bidrar till avvägningar om hur tjänsterna kan ersättas.

Många ekosystemtjänster bidrar till klimatanpassning (så kallad grön klimatanpassning) och genom att stärka dem rustar vi samhället eller verksamheten för ett förändrat klimat. Marknaden, även arbetsmarknaden, växer med nya lösningar och innovationer som bygger på ekosystemens klimatanpassningsförmåga, som att använda genomtränglig mark, anlägga gröna tak eller utveckla vattenlösningar som tillåts svämma över. Det kan vara kostsamt att inte ta vara på och samspela med naturliga funktioner, som ju redan gör jobbet, och gratis.

Varför behöver fler värdera ekosystemtjänster?

Ekosystemtjänster är grunden i människans välfärd och livskvalitet, ändå är de fortfarande osynliga i flera samhällsbeslut. Fungerande ekosystem bidrar med flera tjänster och genom en värdering blir konsekvenserna av olika beslut mer synliga.

Till exempel när ett bostadsområde ska utvecklas. Genom att värdera platsens befintliga ekosystemtjänster får du ytterligare värden med i beräkningen. Ibland uppmärksammas enbart rekreationsvärden som till exempel platser för boendes aktiva lek och sociala samvaro eller turisternas friluftsliv. Men ekosystemen bidrar även med flera reglerande tjänster, som ofta inte beräknas, som att ta hand om nederbörd och minska översvämningsrisker, utjämna lufttemperaturer samt att rena regn- och snövattnet från gifter och partiklar. Ekosystemtjänster minskar alltså trycket på och behovet av tekniska lösningar för dagvattensystem eller byggnaders uppvärmnings- och ventilationssystem.

Ett smart sätt att utveckla land- och vattenområden är att systematiskt utveckla, stärka eller ersätta ekosystemtjänster för att grunda för människors framtida välbefinnande och utvecklingsmöjligheter.

I vilka beslut är det viktigt att värdera ekosystemtjänster?

Framförallt behöver tjänsternas värden ingå i planering och beslut om mark- och vattenanvändning. Vanliga planer för mark- och vattenanvändning är kommunens detalj- och översiktsplaner med stadsplanerings- och exploateringsprocesser.

Andra viktiga beslut är länsstyrelser, domstolars och myndigheters tillståndsprocesser för miljöfarlig verksamhet samt mark- och vattenanvändning. Här ingår även beslut om investeringar och lokaliseringar av olika verksamheter som skogs- och jordbruk, bostäder, vägar, järnvägar och industriområden.

Även enskilda verksamhetsbeslut påverkar ekosystemen och deras förmåga att leverera olika tjänster. Till exempel en skogsägare som beslutar att plantera delar av sin mark med blandskog för att stärka ekosystemtjänster som stormskydd, rekreativvärden och boplatser för olika arter. Eller en lantbrukare som odlar olika grödor på sin mark som i sin tur ger bland annat tjänsten bördigare jord.

Värderingar är även värdefulla när samhället ska utforma styrmedel som till exempel hur lantbrukare ska ersättas för att hålla en betesmark öppen när det gynnar ekosystemtjänster som hela bygden drar nytta av.

Kostar en värdering?

Att inse att ekosystemtjänster har ett värde kostar ingenting. Däremot det kan vara resurskrävande med en högre ambitionsnivå. Samtidigt bör arbetet relateras till vad andra beslutsunderlag kostar samt värdet av ett mer underbyggt beslut.

Det går alltså att ha olika ambitionsnivå i värderingsarbetet, men en ska inte blunda för att värderingar kan vara resurskrävande beroende på ambitions- och kompetensnivå. Kostnaden i tid och pengar ska dock relateras till vad det kostar att ta fram andra beslutsunderlag. Liksom värdet av att verksamheten kan fatta ett mer underbyggt beslut.

Vilken roll har ekosystemtjänster i samhällsplaneringen?

Eftersom ekosystemtjänster sätter människans välfärd, välbefinnande och livskvalitet i fokus berörs flera samhällsfunktioner. Du jobbar inte "bara" med naturvård utan med en fråga som tydligt kopplar till klimatanpassning, folkhälsa, livsmedelsproduktion, och medborgares jämlikhet.

Samhällsplaneringen ska tillgodose samtliga medborgares intressen. Därför är det viktigt att kartlägga och värdera tjänsterna då det synliggör vilka samhällsgrupper som påverkar och drar nytta av ett besluts konsekvenser.

När du ska kartlägga och värdera ekosystemtjänsterna behöver du involvera berörda intressenter, till exempel genom medborgardialoger, för att ta reda på hur alla i ekosystemet nyttjar och påverkas av tjänsterna. En plats som antas vara outnyttjad kan visa sig vara en plats som används varje veckodag av närområdets förskolebarn. Kunskapen blir en del i ditt beslutsunderlag och hjälper dig att avgöra om eller hur platsen ska utvecklas eller ersättas.

Tjänsterna ingår i allt fler underlag till samhällsplanering, som i kommuners översiktsplanering eller infrastrukturplanering, men det görs inte systematiskt och tjänsterna värderas sällan.

Vi vill värdera, finns en checklista?

Bra beslut kräver bra underlag. Att värdera ekosystemtjänster ger viktiga underlag som visar tjänsternas samhällsvärden. Naturvårdsverket har tagit fram en "Guide för värdering" som vägleder dig i arbetet.

Sedan ett antal år tillbaka finns en rad olika metoder för värdering av ekosystemtjänster. Naturvårdsverket vill uppmuntra fler att värdera ekosystemtjänster och har tagit fram en guide med en modell för värdering i sex steg och med flera värderingsexempel. Innehållet ger stöd i förstudier, analyser och beslut om mark- och vattenanvändning. Även den som utvecklar affärsmöjligheter eller arbetar med samhällsekonomiska analyser har nytta av guiden.

Guiden är inte utformad som en checklista men går att användas för att ta fram en egen som passar ens syften och verksamhet. Det är knepigt att skapa en generell checklista som ska passa alla olika syften, vilka sträcker sig mellan allt från underlag för markanvändningsbeslut till att undersöka målkonflikter.

Varför sätta ett värde på naturen? Har den inte ett värde i sig?

Dagligen fattas hundratals beslut om hur samhälls- och naturresurser ska användas. Besluten bygger ofta på uppfattningar om vad resurserna kan ge. Ett bra sätt att få dessa uppfattningar att bättre avspegla vad resurserna ger är att se och värdera ekosystemtjänsterna. Beslutsfattare kan då göra mer medvetna avvägningar mellan olika alternativ.

Problemet med många beslut är att de inte beaktar alla befintliga värden utan enbart vissa. Vi ser inte allt vad naturen ger oss människor. Lösningen är att använda perspektivet med ekosystemtjänster. Tjänsterna är grunden i människans välfärd och genom att kartlägga dem synliggör vi hur de påverkar vår välfärd, hälsa och livskvalitet.

Genom att värdera tjänsterna får beslutsfattare en skala med alternativ att förhålla sig till. Med hjälp av ekosystemtjänsternas tydlighet kan politiker, organisationer och individer fatta mer medvetna beslut. Det kan gälla allt från hur din lokala förening hjälper bin till hur kommunen skyddas från översvämningar.